

UDK 821.162.1.09

Izvorni naučni rad

Ireneusz KIDA (Przemyśl)

University of Silesia

ikokamima@gmail.com

ZWYCZAJE ESTÓW WEDŁUG RELACJI PODRÓŻNIKA WULFSTANA

Celem artykułu jest przedstawienie staroangielskiej wersji podróży Wulfstana do ujścia rzeki Wisły, wraz z jej tłumaczeniem na język polski.¹ Przeglądając literaturę w języku polskim poświęconą podróży Wulfstana, niejednokrotnie dostrzec można, że brakuje w niej oryginalnego opisu w języku staroangielskim, który posłużył jako tekst wyjściowy do późniejszych tłumaczeń na różne języki, w tym polski. Tak więc niniejszy artykuł stanowić będzie niejako uzupełnienie relacji podróży Wulfstana o jej oryginalną relację w języku staroangielskim. Jednak zanim przedstawię staroangielską wersję tej podróży, wraz z jej tłumaczeniem polskim, dokonam krótkiego wprowadzenia.

Słowa klucze: podróż Wulfstana, Truso, Wikingowie, Estowie, zwyczaje.

Według Englerta i Ossowskiego (2005) żeglarz Wulfstan około roku 870–90 odbył podróż morską między duńskim Hedeby a Truso, położonym na pruskim brzegu ujścia Wisły. Tekst relacji Wulfstana zamieścił angielski król Alfred Wielki, który rządził Wessexem w latach 872–899, w swoim przekładzie choreografii Paulusa Orozjusza z języka łacińskiego na język staroangielski. Paulus Orozjusz urodził się ok. 375 roku i zmarł najprawdopodobniej po 418 roku. Był on chrześcijańskim historykiem, teologiem, oraz biskupem z Tarragony, Hiszpania, który napisał, między innymi, dzieło zatytułowane *Historiarum libri VII adversus paganos*, tj. historię obejmującą dzieje świata od początku do 417 roku n.e. Tytuł polski dzieła to „Siedem ksiąg historii przeciw poganom”. Wstęp do dzieła stanowi krótki opis geograficzny ówczesnego znanego świata, ale nie zostały w nim uwzględnione tereny położone na

¹ Artykuł o podobnej tematyce ukazał się w Kida (2008).

północ od Dunaju i na wschód od Renu. Z tego względu król Alfred Wielki, tłumacząc tekst Orozjusza na język staroangielski, dokonał uzupełnień wiadomości dotyczących tych terenów. W celu uzupełnienia brakujących informacji, zamieścił relacje dwóch podróżników. Jednym z nich był Ohthere, norweski wielmoża i podróżnik, który opłynął wybrzeże Skandynawii i poprzez Przylądek Północny i Laponię dopłynął aż do Morza Białego. Drugim z nich był Wulfstan, anglosaski podróżnik, który w ok. 890 roku dokonał podróży po Morzu Bałtyckim. Jego podróż zaczęła się w Haede (Hedeby) w Danii, obecnie Haithabu w Niemczech, a zakończyła się w Truso, znajdującym się w delcie rzeki Wisły. Jego podróż do Truso wyglądała tak:

*Wulfstan sæde þæt he gefore of Hæðum; þæt he wære on Truso on syfan dagum and nihtum; þæt þæt scip wæs ealne weg yrnende under segle.*²
 „Wulfstan opowiadał, że jechał z Haede, że przybył do Truso w siedem dni i nocy, że okręt szedł przez całą drogę pod żaglami.”³

Weonoðland him wæs on steorbord, and on bæcbord him wæs Langaland, and Læland, and Falster, and Sconeg; and þas land eall hyrað to Denemearcan.

„Słowiańszczyznę miał po prawej ręce, po lewej zaś Langland, Laeland, Falster i Skonie. Cała ta ziemia należała do Danii.”

And þonne Burgendaland wæs us on bæcbord, and þa habbað him sylf cyning.

„Następnie mieliśmy po lewej stronie ziemię Burgundów; a ta posiada własnego króla.”

Þonne æfter Burgendalande wæron us þas land, þa synd hatene ærest Blecingaeg, and Meore, and Eowland, and Gotland on bæcbord; and þas land hyrað to Sweon.

„Dalej mieliśmy za ziemią Burgundów takie ziemie, jak się one idąc z lewej kolejno nazywają: Blekinge, Meore, Oland i Gotland, cała ta ziemia należy do Sweów.”

² Tekst staroangielski pochodzi ze strony: <http://people.ucalgary.ca/~mmcigilli/OERReader/Wulfstanfram.html>

³ Tłumaczenie pochodzi z Labuda (1969). Tekst dostępny jest na stronie: http://www.winland.pl/archiwa_kw/obcy/2010/016_glowizna.php?kod_matrixa=win01xxxx288

And Weonodland wæs us ealne weg on steorbord oð Wislemuðan. Seo Wisle is swyðe mycel ea, and hio tolið Witland and Weonodland; and þæt Witland belimpeð to Estum.

„A Słowiańszczyznę mieliśmy aż do ujścia Wisły przez cały czas po prawej stronie. Wisła ta jest wielką rzeką i przez to dzieli Witland [kraj Wit?] i kraj Słowian. A Witland należy do Estów.“

And seo Wisle lið ut of Weonodlande, and lið in Estmere; and se Estmere is huru fiftene mila brad.

„A też Wisła wypływa z ziemi Słowian i spływa do Zalewu Estyjskiego, a ten Zalew Estyjski jest co najmniej piętnaście mil szeroki.“

Þonne cymeð Ilfing eastan in Estmere of ðæm mere ðe Truso standeð in staðe, and cumað ut samod in Estmere, Ilfing eastan of Estlande, and Wisle suðan of Winodlande.

„Od wschodu spływa tutaj do Zalewu Estyjskiego rzeka Ilfing — z tego jeziora, nad którego brzegiem stoi Truso. I schodzą się tutaj w Zalewie Estyjskim od wschodu rzeka Ilfing z kraju Estów i od południa Wisła z kraju Słowian.“

And þonne benimð Wisle Ilfing hire naman, and ligeð of þæm mere west and norð on sæ; for ðy hit man hæf Wislemuða.

„Tutaj zaś Wisła zabiera rzece Ilfing jej nazwę i spływa z tego zalewu do morza w kierunku północno-zachodnim [lub: na zachodzie i na północy]. I dlatego nazywa się to Wisłoujściem.“

Zanim przejdę do opisu zwyczajów Estów⁴, może parę słów o Truso. Markert (2004) mówi, że przez wiele lat archeolodzy zastanawiali się, gdzie leżało legendarne Truso – potężny gród i ruchliwy port nad Bałtykiem. Port ten był znany we wczesnym średniowieczu w całej Europie i był odwiedzany przez Wikingów i kupców arabskich. Jednakże później zniknął on bez śladu i kilka pokoleń archeologów od połowy XIX w. usiłowało zlokalizować miejsce, gdzie się znajdował. Badania nie przynosiły jednak zadowalających rezultatów i dopiero w 1982 roku elbląski archeolog dr Marek Jagodziński dokonał przełomu, ustalając ostatecznie, że pozostałości legendarnego Truso znajdują się w Janowie Pomorskim nad jeziorem Drużno. Badania archeologiczne Ja-

⁴ Estowie to najprawdopodobniej Prusowie. Według Kleca-Pilewskiego (2015) „Prusowie składali się z czterech etnosów: 1. zachodniego Gockiego – staro Celtyckiego, 2. centralnego Aestowie – staro Indoeuropejskiego, 3. wschodniego Jądzwieskiego z pochodzeniem staro Ugro-Fińskim oraz 4. południowego Wenedów Sasinia – staro europejskiego.“

godzińskiego ujawniły ślady osady portowej z VIII-XI wieku, która w przeszłości zajmowała obszar grubo ponad 10 ha. Z topograficznego punktu widzenia, osada ta znajdowała się przy ujściu małej rzeczki w zatoce lub na cyplu jeziora Družno, które w tamtych czasach miało nieco inny zarys niż obecnie i posiadało też połączenia z deltą Wisły i Bałtykiem przez Zalew Wiślany. Osada Truso składała się z kilku rzędów drewnianych domów, składów przy nabrzeżach portowych, oraz targowiska, jej ulice wykładane były drewnianymi balami, a od strony lądu chronił drewniano-ziemny wał. Wszystko wskazuje na to, że osada miała portowy i rzemieślniczo-handlowy charakter, ponieważ znaleziono w niej odważniki, liczne monety duńskie, angielskie, fryzyjskie, srebrne arabskie dirchemy, oraz zachowały się w niej ślady różnych rzemiosł, takich jak hutnictwa, kowalstwa, szklarstwa, złotnictwa, bursztyniarstwa, oraz rogownictwa. Markert (2004) dalej mówi, że Truso zostało założone w VIII wieku przez Wikingów z Danii, na co wskazuje charakterystyczne budownictwo oraz występowanie licznych zabytków skandynawskich, oraz że miało ono charakter wieloetniczny ponieważ, znajdując się na pograniczu osadnictwa bałtyjskich Prusów i Słowian, odwiedzane było przez kupców z całej Europy i arabskiego Orientu. To przyczyniło się do tego, że Truso stało się jednym z największych ówczesnych portów bałtyckich obok Haithabu u nasady Półwyspu Jutlandzkiego, Birki w Szwecji, Ralswiku na Rugii, i Starej Ładogi nad jeziorem Ładoga. Tak więc odkrycia archeologiczne na terenie dawnego Truso potwierdzają fakt istnienia już 1200 lat temu dalekosiężnego handlu i zorganizowanej żeglugi w okolicach basenu morza Bałtyckiego.

Po dotarciu do ujścia Wisły Wulfstan przybywa do Truso i styka się z jego mieszkańcami. Najpierw ogólnie opisuje kraj Estów, a następnie życie codzienne mieszkańców tamtejszych terenów. Z jego relacji wynika, że:

Þæt Estland is swyðe mycel, and þær bið swyðe manig burh, and on ælcere byrig bið cynincg.

„Kraj Estów jest bardzo duży i jest tam dużo miast, a w każdym mieście jest król.“

And þær bið swyðe mycel hunig and fiscoð; and se cyning and þa rīcostan men drincað myran meolc, and þa unspedigān and þa þeowan drincað medo.

„A jest tam bardzo dużo miodu i rybitwy. A król i najmożniejsi piją kobyłe mleko, ubodzy zaś i niewolni piją miód.“

Þær bið swyðe mycel gewinn betweonan him. And ne bið ðær nænig ealo gebrowen mid Estum, ac þær bið medo genoh.

„Jest tam między nimi dużo wojen. A u Estów nie warzy się żadnego piwa, lecz miodu jest tam dużo.“

Wulfstan następnie przechodzi do opisu różnych zwyczajów Estów. Dość obszerny fragment poświęcony został zwyczajom dotyczącym okoliczności śmierci osoby. Poniżej znajduje się opis tych zwyczajów:

And þær is mid Estum ðeaw, þonne þær bið man dead, þæt he lið inne unforbærned mid his magum and freondum monað, ge hwilum twegen.

„Estowie mają taki zwyczaj: gdy umrze tam jakiś człowiek, niespalony leży on w swym domu u rodziny i przyjaciół jeden miesiąc lub niekiedy dwa.“

And þa kyingas, and þa oðre heahðungene men, swa micle lencg swa hi maran speda habbað, hwilum healf gear þæt hi beoð unforbærned, and liggað bufan eorðan on hyra husum.

„Królowie zaś i inni wysoko postawieni ludzie o tyle dłużej, ile więcej mają bogactw; niekiedy przez pół roku nie są oni spaleni i leżą na wierzchu w swoich domach.“

And ealle þa hwile þe þæt lic bið inne, þær sceal beon gedrync and plega, oð ðone dæg þe hi hine forbærnað.

„A przez cały ten czas, kiedy nieboszczyk jest w domu, piją tam i bawią się aż do dnia, w którym go spalą.“

Þonne þy ylcan dæg þe hi hine to þæm ade beran wyllað, þonne to-dælað hi his feoh, þæt þær to lafe bið æfter þæm gedrync and þæm plegan, on fif oððe syx, hwylum on ma, swa swa þæs feos andefn bið.

„A w tym dniu, w którym mają go zanieść na stos, jego pozostałe jeszcze po pijatykach i zabawach ruchomości dzielą na pięć lub sześć działów, niekiedy na więcej, w zależności od tego, ile tych ruchomości jest.“

Aleccað hit ðonne forhwæga on anre mile þone mæstan dæl fram þæm tune, þonne oðerne, ðonne þæne þridan, opþe hyt eall aled bið on þære anre mile; and sceall beon se læsta dæl nyhst þæm tune ðe se deada man on lið.

„Wszystko to rozkładają na przestrzeni jednej mili; najlepszą część najdalej od domu, potem drugą, potem trzecią aż to wszystko jest

rozłożone na przestrzeni owej mili; a najmniejsza część winna się znajdować najbliżej domu, w którym leży nieboszczyk.“

Donne sceolon beon gesamnode ealle ða menn ðe swyftoste hors habbað on þæm lande, forhwæga on fif milum oððe on syx milum fram þæm feo.

„Potem zbierają się wszyscy ludzie, co mają najlepsze konie w tej ziemi o pięć lub sześć mil z dala od ruchomości.“

Þonne ærnað hy ealle toweard þæm feo; ðonne cymeð se man se þæt swyftoste hors hafað to þæm ærestan dæle and to þæm mæstan, and swa ælc æfter oðrum, oþ hit bið eall genumen.

„Potem wszyscy oni pędzą do owych ruchomości, a jeździec, który ma dobrego konia przyjeżdża do pierwszego i najlepszego działu; i tak jeden za drugim, aż wszystko zostanie zabrane.“

And se nimð þone læstan dæl se nyhst þæm tune þæt feoh geærneð.

„A najmniejszy dział dostaje się temu, który musiał pojechać po swą część najbliżej domu.“

And þonne rideð ælc hys weges mid ðan feo, and hyt motan habban eall; and for ðy þær beoð þa swiftan hors ungefoge dyre.

„Potem każdy jedzie z tymi ruchomościami i może je w całości zatrzymać. I dlatego dobre konie są tutaj niezmiernie drogie.“

And þonne hys gestreon beoð þus eall aspended, þonne byrð man hine ut, and forbærneð mid his wæpnum and hrægle.

„A gdy ruchomości jego są w całości rozdane, wtedy wynoszą go i spalają razem z bronią i szatami.“

And swiðost ealle hys speda hy forspendað mid þan langan legere þæs deadan mannes inne, and þæs þe hy be þæm wegum alecgað, þe ða fremdan to ærnað, and nimað.

„Cały zaś jego majątek przeważnie ulega roztrwonieniu wskutek długiego przetrzymywania nieboszczyka w domu i przez rozkładanie na drodze ruchomości, które potem obcy zabierają w wyścigach.“

And þæt is mid Estum þeaw þæt þær sceal ælcas geðeodes man beon forbærned; and gyf þar man an ban findeð unforbærned, hi hit sceolan miclum gebetan.

„A jest u Estów zwyczaj, że każdy człowiek, obojętnie jakiego jest stanu, zostaje spalony. Jeżeli zaś znajdzie się jakiś członek nie spalony, wtedy muszą o to zanosić wielkie prześlągania.“

And þær is mid Estum an mægð þæt hi magon cyle gewyrcean; and þy þær licgað þa deadan men swa lange and ne fuliað, þæt hy wyrcað þone cyle hine on.

„A Estowie posiadają taką umiejętność, że potrafią wytwarzać zimno. I dlatego nieboszczyk leży tam tak długo i nie rozkłada się, ponieważ działają na niego zimnem.“

And þeah man asette twegen fætels full ealað oððe wæteres, hy gedoð þæt ofer bið oferfroren, sam hit sy sumor sam winter.

„A jeżeli postawi się dwa naczynia pełne piwa lub wody, potrafią oba zamrozić obojętnie czy jest lato, czy zima.“

Z dość szczegółowych opisów Wlfstana wynika, że najprawdopodobniej przebywał on w kraju Estów przez dłuższy czas, a nie tylko chwilowo. Truso uchodziło za miejsce bardzo spokojne, gdzie mieszkańcy pokojowo byli nastawieni do przybyszów: podróżników, handlarzy, rzemieślników, itd. Było to zresztą w ich interesie. Pokojowa sytuacja pozwoliła Wulfstanowi zabawić w Truso nieco dłużej, dla zgłębienia niektórych szczegółów, które przyciągnęły jego uwagę. Jeśli chodzi o podróż Ohthere wzdłuż wybrzeża Skandynawii, to sytuacja miała się inaczej. Na przykład w jednym momencie swojej relacji opisuje on, że musieli zmienić kurs z powodu wrogo nastawionych tamtejszych ludzi uprawiających ziemię. W innym miejscu mówi, że nie mieli śmiałości by wstąpić na ziemię Permian. Co prawda, nie ma tam konkretnych opisów walk, czy pościgów, ale Ohthere i jego załoga najprawdopodobniej na wszelki wypadek nie chcieli ryzykować i przepłacić swoją ciekawość zdrowiem, czy nawet życiem. Jeśli chodzi o Wulfstana, to spotkał się on z gościnnością i życzliwością. Niemniej jednak, w celach porozumiewania się i pozyskiwania informacji, najprawdopodobniej musiał korzystać z tłumacza, bądź z kogoś zaprzyjaźnionego, kto znał życie i zwyczaje tamtejszych Estów. Co do nazwy Estowie, przyjęło się, że odnosi się ona do plemion Pruskich zamieszkujących tereny na wschód od Wisły; natomiast na zachód od Wisły mieszkali Słowianie, nazywani przez ludy germańskie Wenedami. Ponadto, nazwa Estowie często stosowana jest do określenia ludów bałtyjskich, takich jak Litwinów, Łotyszów, Estonów i Finów, oraz naturalnie Prusów.

Na zakończenie, wspomnieć należy parę słów o tajemniczym i nagłym zniknięciu Truso. Markert (2004) zauważa, że we wszystkich wykopach na-

trafiono na grubą warstwę spalenizny, na groty strzał i fragmenty uzbrojenia m.in. miecza, co świadczyć może o tym, że Truso padło ofiarą najazdu. Ponadto, wśród zgłiszcz znaleziono wiele cennych przedmiotów, co jest dowodem na to, że mieszkańcy zostali uprowadzeni, zginęli, albo uciekli w panice, porzucając lub pośpiesznie ukrywając monety i ozdoby, po które już nigdy nie wrócili. Tak więc domyślać się można, że był to napad piratów, najprawdopodobniej Wikingów, przyciągniętych bogactwem osady. Świadczyć o tym mogą groty strzał pochodzenia skandynawskiego. Wikingowie być może zdobyli, splądrowali i spalili Truso, które po najeździe już się nie odbudowało. Kolejną hipotezą jest to, że Truso zostało zasypane przez sztormy wyjścia z jeziora Drużno na Bałtyk. Gdy Truso upadło w X-XI wieku, jego rolę przejął Gdańsk, ze względu na swoje bardzo korzystne położenie w delcie Wisły.

Bibliografia:

- Englert A., Ossowski W., 2005. Podróż morska Wulfstana w IX wieku. Wyniki eksperymentalnego rejsu z Hedeby do Gdańska. *Pomorania Antiqua*, t. XX. Wydawnictwo Ossolineum. s. 309–326. Artykuł jest dostępny na stronie: http://www.academia.edu/2322799/Englert_A._Ossowski_W._2005_Podroz_morska_Wulfstana_w_IX_wieku._Wyniki_eksperymentalnego_rejsu_z_Hedeby_do_Gdanska._Pomorania_Antiqua_t._XX_s._309-326
- Jagodziński, M., Kasprzycka, M. 1990. Zarys problematyki wczesnośredniowiecznej osady rzemieślniczo - handlowej w Janowie Pomorskim (gmina Elbląg), „*Pomorania Antiqua*“, t. XIV, s. 9–49.
- Jagodziński, M. 1997. Archeologiczne ślady osadnictwa między Wisłą a Pasłęką we wczesnym średniowieczu. Katalog stanowisk, Adalbertus - tło kulturowo- geograficzne wyprawy misyjnej św. Wojciecha na pogranicze polsko-pruskie, t. 3, Warszawa.
- Kida, I. 2008. Exploration Voyage across the Baltic Sea to the mouth of the Vistula – King Alfred's Orosius. Сучасні Дослідження з Иноземної Філології. Збірник наукових прац. Випуск 6. Рр 58–62.
- Labuda, G. 1961. Źródła skandynawskie i anglosaskie do dziejów Słowiańszczyzny, red. G. Labuda, Warszawa.
- Labuda G., 1969. Historia Pomorza, t. 1, cz. 1, Poznań: Wydawnictwo Poznańskie.
- Labuda G., 1969. Historia Pomorza, t. 1, cz. 2, Poznań: Wydawnictwo Poznańskie.
- Klec Pilewski, S. 2015. Prusów dziedzictwo. Archeologia po Pomezaniu Pogezanii. Refleksje o historii Prusów. Artykuł dostępny na stronie: http://prusowie.pl/historia/prusow_dziedzictwo.php

- Markert, A., 2004. Truso – zaginiony port. W Biuletyn Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego (wydania archiwalne). Artykuł dostępny na stronie: http://www.sprawynauki.waw.pl/?section=article&art_id=1457

Źródła internetowe:

- <http://people.ucalgary.ca/~mmcgilli/OEReaders/Wulfstanfram.html>
- http://www.winland.pl/archiwa_kw/obcy/2010/016_glowizna.php?kod_matrixa=win01xxxx288

Ireneusz KIDA

SUMMARY:

The article presents the Old English version of Wulfstan's voyage to the mouth of the Vistula, together with its translation into Polish. When browsing through the Polish literature devoted to this particular voyage, one can notice that the original Old English version of it, which served as the basis of translation into other languages including Polish, is lacking in it. Therefore this article is to serve as a complementation of the Polish literature by the original Old English version of Wulfstan's voyage. This voyage most likely took place between 870 and 890 and it started in the Danish town of Hedeby and ended in Truso, an important settlement and port city on the Prussian lands lying towards the east of the estuary of the Vistula. Wulfstan mainly concentrates his attention on different ways of life and traditions of the people of Truso. The majority of attention is devoted to the festivities following the death of a person.

Key words: *Wulfstan's voyage, Polish literature, Vistula*